

Splendid isolation

Thomas Hellquist

Det nya krematoriet vid Kvibergs kyrkogård i Göteborg ritades av Erséus arkitekter och stod färdigt 2018. Det är en kompakt byggnadsvolym på kvadratisk grundplan som via två gångbryggor kopplar till ett äldre kapell. Den nya byggnaden innehåller till största delen krematoriefunktion med frysrum, brännugnar, teknikrum samt in- och utlastningsutrymmen. En mindre del rymmer reception, vänt- och minnesrum samt kontor. Allt är samlat innanför ett yttre hölje av fiberbetongelement som i gjutningen givits en vertikal räffling som täcker alla fyra, svagt konkava fasader.

Kvibergskrematoriet följer mittfåran i dagens svenska arkitektur. Byggnaden har – på gott och ont – de flesta stildrag typiska för samtida nymodernism. Interiörerna är välgjorda och behagliga, om än något svala. Där finns den ljusa ”nordiska” inredningen med blonda träspaljeer som står mot vitputsade väggar. Där finns skarp-skuren minimalism i trappor och dörrar och stora glaspartier ut mot kyrkogårdens trädtrader. Det är på många sätt en vilsam och värdig miljö både för de sörjande och för dem som arbetar i anläggningen. Det är också ett estetiskt uttryck som lätt fångar en nutida arkitekturjury – krematoriet fick

priset ”Årets arkitektur 2018” av Per och Alma Olssons stiftelse.

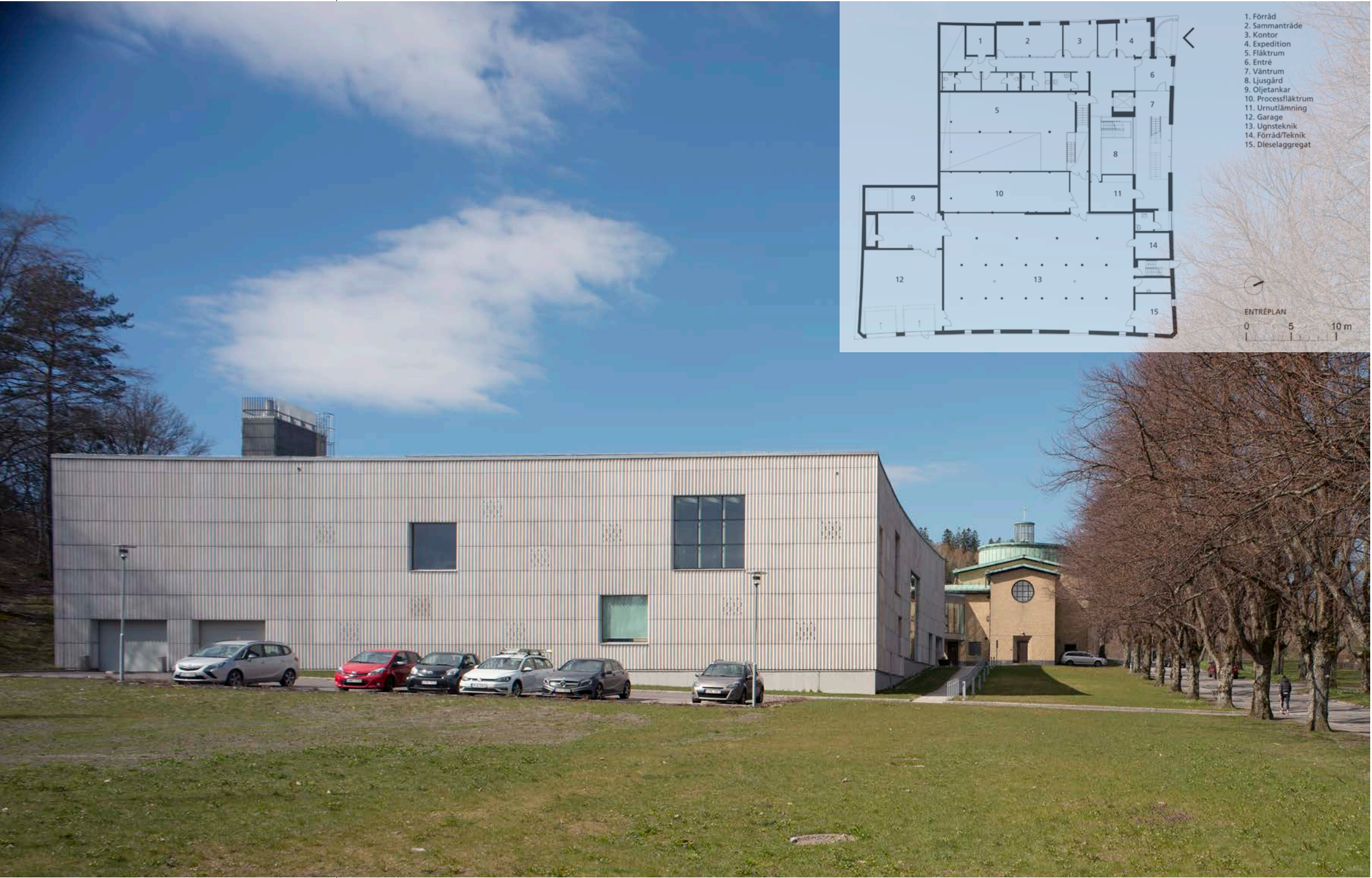
Krematoriet kan alltså ses som en temperaturmätare på dagens svenska nymodernism. Och det är som ett belönat exempel på nymodernism jag nedan resonerar om framför allt krematoriets relation till plats och grannhus.

PLATSEN

I mina ögon hör till stilens mer problematiska drag dess objektkaraktär; suveränitet sätts före situation. Som all modernism vill ju också nymodernismen ytterst ”bygga en ny värld” och med den ambitionen följer inte sällan en nedprioritering av relationen till plats och kontext. Det kan gälla till exempel byggnadens möte med mark och himmel, frånvaro av exteriöra rumskvaliteter, ointresse av dialog med grannhus och likaså med platsens historia och kultur. Ja, ibland kan en byggnad till och med tyckas värja sig från att berätta om den funktion den rymmer. Hur hanteras denna vilja till suveränitet i krematoriet? Låt oss först snabbt se på platsens arkitekturhistoria:

Kvibergs kyrkogård anlades på 1930-talet efter planer av Gunnar Asplund med Sven Ivar Lind som medhjälpare. 1935 fick den sitt första kapell ritat av R O Swensson. Helga korsets kapell är en klassicerande byggnad i gult tegel med skoningar och fönsteromfattningar i granit, krönt av en lanterninförsedd rotunda som interiört har formen av kupol. 1966 byggdes kapellet till med en länga för väntrum ritad av Sven Brolid. Ett andra, separat placerat kapell, Sankt Olofs kapell, ritades av Gunnar Asplund, färdigställdes 1951 och byggdes till 1958 med ett andaktsrum av Sven Ivar Lind. Med sin skorsten rymde det också krematorium fram till 1999 då krematoriefunktion flyttades till det äldre kapellet.

Det nya krematoriet ingår alltså i en anläggning med 1900-talsbyggnader – och har att förhålla sig till dem såväl som till den omgivande terrängen.

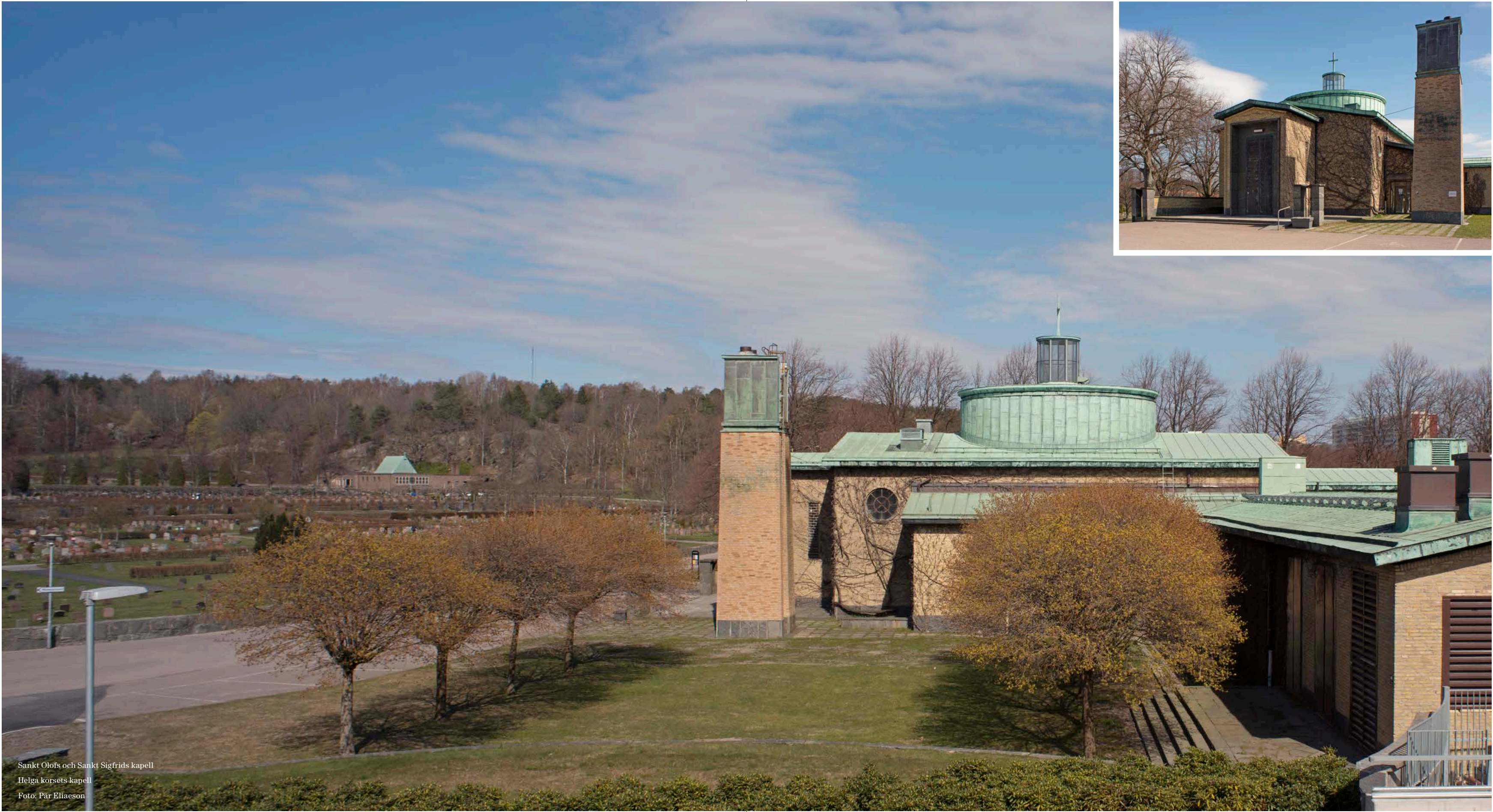

Göteborgs krematorium, Kviberg

Ritningar: Erséus arkitekter

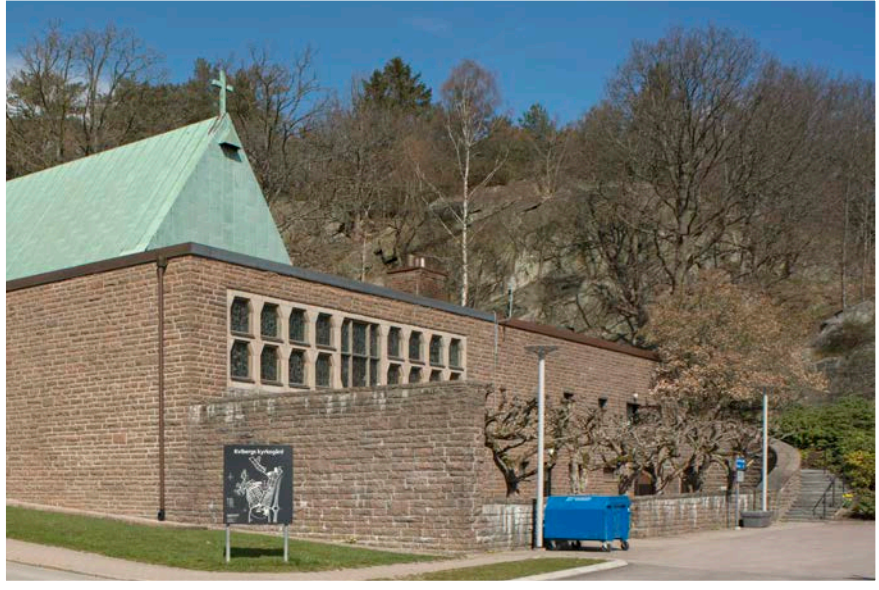
Foto: Pär Eliaeson

Sankt Olofs och Sankt Sigfrids kapell
Helga korsets kapell
Foto: Pär Eliaeson

Sankt Olofs och Sankt Sigfrids kapell
Foto: Pär Eliaeson

KONTAKT MED MARKEN

Traditionellt brukar mötet mellan mark och byggnad förmedlas av en sockel som kan jämna ut nivåvariationer och ge huset ett nytt nollplan. I klassisk arkitektur ingår sockeln alltid i fasadkompositionen; den kan rytmiseras på olika sätt, den deltar i formspelet och ingriper i fasadens helhetsgestalt. På kapellet från 1935 kan vi tydligt se detta vid en av entréerna där sockeln växer upp i en ”sjunken” båge.

Och på Asplunds rustika kapell har sockeln fått bli hela byggnaden! Kapellet var först tänkt att likt sin föregångare bli en tegelbyggnad, men Asplund valde sedan granit som knöt an till det intelligande berget. Han lät till och med trappor förena byggnaden med berget och skapade ett särskilt rum, en kransgård, mellan kapellet och klippkanten.

Det nya krematoriets sockel ter sig däremot som en svag, motvilligt ditsatt remsa runt byggnaden. Den saknar samband med de ambitiöst veckade betongelementen ovanför, och det tycks tydligt att den inte ingått under byggnadens idéstadium, och därför inte gestaltats. Här, liksom i mycket annan nutida arkitektur, verkar sockeln bortglömd. Byggnaden framstår då som ett fritt objekt ställt ovanpå markytan – men på bekostnad av kontakt med den verklighet som marken utgör.

Asplund förankrar sitt kapell i det stora landskapsrummets kant och bygger konkret ihop det med berget.

Göteborgs krematorium, Kviberg

Foto: Pär Eliaeson

KONTAKT MED HIMLEN

Den varierade taksiluetten på kapellet från 1935 speglar en vilja att exteriört visa de olika rummens dignitet och hur rumsvolymerna kopplats samman.

Det nya krematoriet baseras på idén om en enda sammanhållen volym och som uttryck förlitar man sig på den dominerande horisontalen. Taket är platt och byggnadens möte med himlen markeras med samma sorts plåtkant som nedtill möter sockeln. Däremellan sträcker sig fasadelementens vertikala räffling likformigt från plåtkant till plåtkant. Detta ligger i linje med idén om byggnaden som en abstrakt, självtillräcklig volym. Modernismen ignorerar att nedåt tar marken emot byggnadens tyngd och att uppåt mot himlen ökar lättheten. Det är förvisso ett konstnärligt val, men historiskt ligger troligen en del av förklaringen till estetiken i ekonomi och en byggkultur med långt driven anpassning till industriella metoder.

Nymodernismens ovilja/oförmåga att generera exteriöra rum kan ställas mot klassicismens naturligt rumsskapande volymshantering.

KONTAKT MED KRINGLIGGANDE RUM

Kapellet från 1935 har en tydlig framsida mot väster men även en entré mot öster beroende på att kyrkogården ursprungligen hade ingångar mot väster och öster. Vid tillbyggnaden 1966 förstärktes de uterum som skapats kring kapellet, särskilt de mot väster. Också vid Asplunds kapell syns en medvetenhet om att byggnaden bildar rum runt sig. Dels är kapellet placerat i kanten av det stora landskapsrummet och utformat som dess gräns mot berget. Dels bildas mellan byggnad och berg den inre kransgården.

Göteborgs krematorium, Kviberg

Foto: Pär Eliaeson

Det nya krematoriet med sin enda volym skapar inga rum kring sig. Norrfasaden med hörnentré, svagt konkav likt de övriga fasaderna, erbjuder visserligen möjlighet till en välkomnande rumslighet. Men utanför den finns bara en bred gräsremsa med två stereotyp formade gångar som tyvärr ignorerar den krökta fasaden. Byggnadens möte med en kulle i söder är också oartikulerat; volymen står opåverkad av denna topografiska dramatik. Det är faktiskt svårt att på plats förstå arkitekternas fasthållande vid en volym, en låda. De publika funktionerna kunde med fördel ha brutits loss från den mer industriella verksamheten och fått en egen byggnadsdel – och på så sätt möjliggjort en mer småskalig, inbjudande och rumsligt intressant yttre entrésituation.

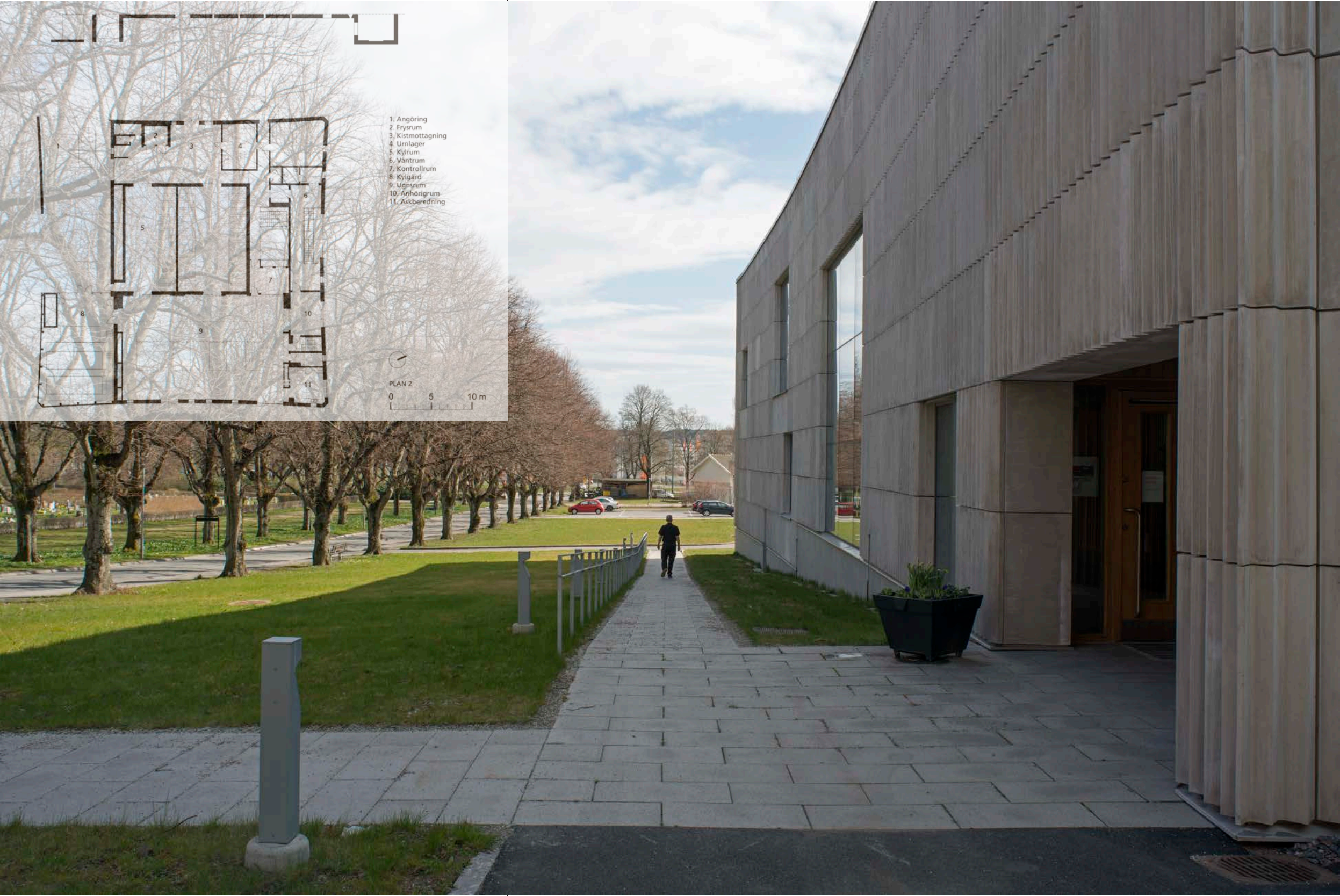
Generellt kan man inte låta bli att undra varför den rumsliga känslighet som arkitekterna visar interiört saknas exteriört. Kunde inte någon lärdom ha hämtats från den under 1900-talet gradvis framvuxna kyrkogårdsanläggningen? Såväl vid det första kapellet på en höjd som vid det andra kapellet i landskapsrummets kant, märks ett medvetet rumsskapande utifrån terräng och rörelsemönster. Denna sorts rumsliga förståelse saknas i nya krematoriets placering och möte med besökaren. T ex är i dag östra entrén huvudinfart till kyrkogården, och där ser besökaren först krematoriets östra, slutna och redan lite changerade, betongfasad med garageportar. Det är inte en optimal början för ett sista farväl.

KONTAKT MED INTILLIGGANDE BYGGNAD

Inom all modernism undviks som regel dialog med äldre grannhus. Så här skriver arkitekten om nya krematoriet: *”Fasadens veckade fiberbetong har getts en kulör*

Göteborgs krematorium, Kviberg

Foto: Pär Eliaeson

som inte konkurrerar med teglet på det intilliggande kapellets fasad. På så vis har byggnaden fått en egen, stark karaktär. Vad som är gammalt respektive nytt blir tydligt och de båda bidrar till att förstärka varandra”.

Citatet skulle kunna gälla som en programförklaring för vår tids nymodernism och tas av de flesta inom byggbranschen för odiskutabel sanning. Men i verkligheten konkurrerar krematoriets betong faktiskt med kapellets gula tegel. För inom modernismen tillmätts alltid det nya högst värde, och att då redan vid första ögonkastet skilja ut sig från det gamla är viktigt. Vad som lätt glöms bort är att det nya snabbt inte längre är så nytt, utan står där tillsammans med allt det andra gamla. Det är då arkitekturen verkligen testas: fungerar summan – estetiskt, rumsligt, funktionellt – som en helgjuten plats?

Krematoriet manifesterar tydligt sin självständighet också genom att följa det tidiga 2000-talets mode inom fasadkomposition: de hoppande fönstren. Det är en fönstersättning som kombinerar två element från den tidiga modernismen. Dels collage där olika element fritt ställs samman för att skapa en avvägd helhet. Dels ”formgivning inifrån” där de interiöra rummen sägs avspeglas i och bestämma fasaden. Här bidrar resultatet till att förstärka såväl byggnadens nyhetsvärde som dess karaktär av objekt skilt från sin omgivning – och samtidigt ge ett anslag av informell lekfullhet som framstår som något främmande för byggnadens uppgift.

KONTAKT MED FUNKTIONEN

Modernismen lutar sig mot naturvetenskap, teknik och rationalitet och kan sägas vara sekulär. När Le Corbusier ombads rita en kyrka i Ronchamps lär han först ha svarat: *Nej, jag ritat inte för institutioner som är passé*. Men när han såg platsen kunde han inte motstå den. I protestantiska länder har modernismen fortsatt haft vissa

problem med religion och andlighet och inte så få kyrkorum försökt hitta en väg mellan kyrka, fritidsgård och föreläsningssal.

Det nya Kvibergskrematoriet är däremot rent sekulärt. Här är alla oberoende av tro välkomna i minnesrummet och denna andliga funktion har inte getts något eget uttryck utan liksom de övriga dolts bakom betongfasaden. Jag läser ur prismotive-ringen: *”På håll, en avskalad monolit i grå betong, en offentlig byggnad värdig uppgiften att möta besökaren i livets svåraste stunder. I avskedet från en nära anhörig. På närmare håll tecknar sig fasaderna som skulpterade konkava skärmar, där de prefabricerade vägg-elementen gjorts till veckade flortunna ark. .... Resultatet är en arkitektur, som lyckas vara både storslagen och intim, både tidlös och tydligt förankrad i nuet.”*

Ändå hänger frågan kvar: Varför har just det industriella uttrycket valts för mötet med en besökare i livets svåraste stund?

ELEGANS UTAN RELEVANS

Kanske finns svaret just i den starka viljan att vara ”ny” – i stilens alltöverskug-gande önskan att uttrycka samtiden och profilera sig mot det äldre, befintliga. Mot detta kan sägas att allt nytt som byggs är ”samtida” – och att det viktigaste är hur det byggs. I Kviberga kyrkogård gällde uppgiften att komplettera en redan bebyggd plats – men man stängde bok-stavligen in sig bakom ett skal. Skalet är förvisso elegant, men likväl ett skal som tydligt skiljer ut och skärmar av det solitära objektet. Ointresset för topogra-fin, den ogestaltade marken, frånvaron av rumsligt artikulerad utemiljö och av dialog med grannhusen – allt signalerar *splendid isolation*.

Göteborgs krematorium, Kviberg

Foto: Pär Eliaeson

I mina ögon är denna arkitekturens be-röringsskräck lite sorglig. Vi lever i en tid då vi inser att allt samverkar och påverkar vartannat; system möts och interagerar, natur och kultur är inflätade i varandra, ingen människa är en ö. Om inte arkitek-turen uttrycker denna komplexitet genom ett intressant samspel mellan objekt, rum och grönska riskerar den att framstå som irrelevant och livlös – och det duger inte, inte ens för ett krematorium. ■

